

fújni, amíg nincs egészen kész. Ha hamarabb belefújnak, nem sikerül, nem lesz szép és erős a hangja. A gyermekek e szabályhoz annyira ragaszkodnak, hogy ha valamelyik társuk véletlenül vagy akarattal belefúj a készülő hangszerbe, nyomban el is dobják és újhoz kezdenek.

A nagyszámú fúvóshangszer után még két kiskapusi gyermekhangszert említhetünk. Az első a *brüngő* (7. kép). Ez bármikor elkészíthető, mert mindössze egy zsendely vagy egy darab *décka* szükséges hozzá. A deszka négy éle közül kettőt lefaragnak (A); erre ez hatszögletűvé s ugyanakkor laposabbá válik. A 20–30 cm-es brüngő egyik végét kifúrják, spárgát fűznek beléje s ezzel forgatják. Ilyenkor a közismert zümmögő hangot adja.

Az utolsó hangszer a *kocsánymuzsika* (8. kép). Általában télen csinálják kukoricakóróból. A kórót úgy metszik el, hogy két bütyke, sőt az egyik bütykén túl *nyele* (A) is maradjon. Minthogy a kukoricakóro hosszában egy mélyedés, árok (B) vonul végig, ez árok két partját alkotó kiemelkedést bicskával ügyesen végig felhasítva, két *húr* keletkezik. A húrt a bütykök közelében egy-egy *pallóval* (C) feszítik ki; ezt egy darabocska vékonyabb kóróból vágják. A kocsánymuzsikából mindig kettő szükséges: egyik a *muzsika*, másik a *vonó*. A muzsika és a vonó húrjait megnyálazzák, megnedvesítik (ez fontos, mert másként nem szól!) és összedörzsölik. Ha több gyermek összeáll, valóságos zenekart alakítanak s a kocsánymuzsikák hangmagasságának megfelelően — a cigányzenészek elnevezéséhez hasonlatosan — *primásnak*, *kontrásnak* és *gordonosnak* titulálják egymást.

FARAGÓ JÓZSEF

Darvadoz. A TSz. és az EtSz. a szónak több, sokszor csak árnyalati különbségeket feltüntető jelentését sorolja fel ('előtte forog, alkalmatlankodik, láb alatt van', 'széledezve jár-kél, szállingózik', 'lézeng, várakozva lebzsel', 'gubbaszkodik, virraszt', 'kénytelen-kelletlen tesz vmit', 'részeg'). Nyilván az előbbi források nyomán közli a szót BALASSA JÓZSEF »A magyar nyelv szótára« is 'gubbaszkodik; lézeng, jár-kel, lebzsel' jelentésben. Az EtSz. szerint a szó eredetű ismeretlen. MÉSZÖLY GEDEON a régi mocsári életet, a darvak életmódját, népnyelvi és irodalmi közléseket figyelembe véve azt a véleményét fejtí ki, hogy a *darvadoz* eredetileg annyit jelent, mint 'sötétben szóbeszéddel mulatozik', 'sötétben beszélget'. Szerinte a „*darvak*-ból lett a *-doz* képzős igék (*sorvadoz*, *hervadoz*) képére a *darvadoz*“ [NésNy, V (1923), 5]. „A magyar nép szájában — írja tovább — népünk darú szeretetéből és nyájasság kedveléséből termett meg a *darvadoz* a sötétben való barátságos beszélgetés költői elnevezésére“ [i. h. 7–8]. BÁRCZI GÉZA SzófSz. is felvette a szót, s MÉSZÖLY dolgozatára hivatkozva azt írja, hogy „valószínűleg a daru fn. szárm.-a, a darvak szoktak csapatosan csevegdélve gubbasztani.“ MÉSZÖLY szerint az irodalmi nyelvbe TÖMÖRKÉNY ISTVÁN oltotta bele.

Kiegészítésül közölhetem, hogy a *darvadoz* szó jelentésének és az irodalmi nyelvben való használatának költői példája fordul elő TÓTH ÁRPÁD Hivogató című versében [Összes versei,³ Budapest, é. n. 156]. A szóhangulatokat csodálatosan ismerő és érzékeltető nagy modern költőnk a következőket írja:

Én szép ifjúságom / Sárgul hervadozva, / Ülök már a sutban / Lomhán *darvadozva*, — / Ilyen vagyok én már, Fanyar, csöndes, fáradt, / Így szeress, ha kellek, Nem járok utánad.

A versben a *darvadoz* szó a hangulati elemek egész sorát egyesíti magába, s jelentése sokkal finomabb árnyalatú, mint a népnyelv bármelyik jelentése, vagy TÖMÖRKÉNYNÉL való előfordulása. TÓTH ÁRPÁD versében a *dar-*

vadoz szó legkevésbé jelenti a szótárak és Mészöly eredeti értelmezését, inkább azt érezzük, hogy a 'szemlélődve, szomorkodva, keseregve, révedezve, emlékező' szavak hangulatát adja vissza. Ha a szegedvidéki népelet kiváló ismerője, Tömörkény István bele is oltotta a *darvadoz* szót az irodalmi nyelvbe, ezt tette — tőle függetlenül — az angol és francia irodalmon nevelődött Tóth Árpád is.

Takáts Sándor szerint a XVI—XVII. században arra mondták, hogy *darvadoz*, aki valamit nagyon megfigyelt [Takáts, Rajzok a török világból. Bp., 1917. III, 77]. A közelmúltban Kiss Lajos közli Hódmezővásárhelyről, hogy ott 'egyenként, egymásután mennek' a szó jelentése [A szegény ember élete. Bp., é. n. 273]. Előfordul a szó Szűcs Sándornak a Sárrét moesári életéről szóló szép munkájában is. Azt írja Szűcs, hogy a moesarak kiszáradása után a pákásokok rendjébe tartozó darvászokra is „elérkeztek a nemszeretem napok; mikor madaraik örökre elköltöztek a vérevelt rétből. Mondják felőlük, hogy szomorúan *darvadoztak*, ügyelegtek a pusztuló nádasban, olyanok voltak, mint az árva gyerekek” [A régi Sárrét világa. Bp.; é. n. 85]. Emlékezetem szerint említi a szót Somlódi István Turulmadár, darumadár című munkájában is, a könyv azonban itt Kolozsvárott nem áll rendelkezésemre.

A szó nem került el újabb szótáríróink figyelmét sem, de a különböző idegen nyelvekben jelentését különbözőképpen adják vissza. A Kelemen-féle magyar—német szótár Thienemann Tivadartól átdolgozott kiadásában (1942) 'kränkeln, siechen; den Kopf hängen lassen, vor sich hinbrüten, (nach)grübeln' a szó jelentése. Sauvageot Aurél magyar—francia szótárának második kiadása, mint tájszót közli 1. être assis(e), recroquevillé(e), 2. s'égarer, être en retard' jelentésben.

Móricz Zsigmond egyik néprajzi forrásáról. Móricz Zsigmondnak A nagy fejedelem című regényében van egy fejezet (107—124 l.), amelyben arról van szó, hogy a Bethlen Gábornak katonát kereső Simonyi György kíséretével belevész valahol Berettyóújfalu, Derecske, Püspökladány táján a Nagysárrét moesárvilágába. A szittyók, kákák közt Simonyiéek valahogy elvergődnek egy pásztortanyára s megismerkednek a szilajpásztorok világával, dalukkal, viseletükkel, étkezésükkel, gondolkozásukkal. Simonyinak a számadóval történő beszélgetése a hitelesnek látszó, értékes néprajzi adatok egész seregét örökítette meg. A fejezet azzal végződik, hogy egy váratlanul jött áradás elviszi a gulya legjavát, a gulyások egy része a jószág gazdájától való félelmében csatlakozik Simonyihoz s beáll az erdélyi fejedelem hadseregébe. Köztudomású, hogy Móricz gyakran felhasználta a Magyar Nyelvőr, az Ethnographia és más hasonló források néprajzi közléseit s előszeretettel forgatta az ethnográfusok munkáit. Ennek a fejezetnek az anyagát is kétségkívül néprajzi munkából merítette, mégpedig Györffy Istvánnak A szilaj pásztorok című leírásából [Nagykúnsági krónika, Karcag, 1922]. Ebben Györffy a Nagykúnság és a Nagysárrét hajdani pásztoreletét mutatja be. Móricz ugyanazokat a néprajzi mozzanatokot elevenítette meg, mint amelyeket Györffy közölt hangulatos írásában. Mindaz, ami Györffynél színes leírás, Móricznál drámai erejű párbeszéd. Úgy látszik, hogy nagy trilógiájának ezt a fejezetét Móricz is sokra becsülte, mert A nagy fejedelem Györffynek küldött példányába a következőket írta: „Györffy Pistának a legszebb jelenetért Móricz Zs.“